

Openingstoespraak bij de expositie GEN_T van de Nederlandse Kring van Tekenaars in NDSM-FUSE, 7 september 2024

Een van de grootste veranderingen in het leven van kunstenaars voltrok zich toen de oude gilden werden opgeheven. Als lid van een gilde had je een vaste plaats in de maatschappij, je wist wat er van je werd verwacht en je was zeker van opdrachten. In de jaren na de Franse Revolutie werd dat allemaal afgeschaft. Opdrachtgevers maakten plaats voor willekeurige kopers, kunstenaars werden elkaars concurrenten.

Wat toen gebeurde is interessant. Kunstenaars koesterden hun vrijheid, maar zochten ook steun en inspiratie bij elkaar. Overal in Europa vormden zich kleine, informele groepen van vakgenoten, lotgenoten. Er ontstonden kunstenaarskringen. Gezamenlijke tentoonstellingen en wederzijds atelierbezoek waren situaties waarin men elkaars werk van dichtbij volgde - waar gediscussieerd werd, waar ideeën geboren werden, vonken oversloegen.

Dat gebeurt nog steeds en het bijzondere van de tentoonstelling die we vandaag openen is dat een dergelijke ontmoeting en uitwisseling tussen kunstenaars nu speciaal met dat doel wordt georganiseerd, dat er met elkaar wordt gewerkt en dat het hele proces ook zichtbaar wordt gemaakt voor het publiek.

Wat daarbij op het spel staat is ditmaal de kunst van het tekenen, ik wil daarom proberen iets te zeggen over de tekenkunst. Dat is lastig, want tekenkunst kan veel zijn, en is altijd iets anders. De Nederlandse Kring van Tekenaars wijst er in haar website heel terecht op dat het hedendaagse tekenen oneindig veel verschijningsvormen kent.

Wat in die grote verscheidenheid dan nog is aan te wijzen als een gemeenschappelijke noemer, iets dat alle tekenaars met elkaar delen en niet verandert, daar is moeilijk de vinger op te leggen.

Er is een oud woordenboek, uitgegeven in 1681, in Florence, dat als eerste in zijn soort gespecialiseerd was in termen van de kunst. Als we daar het woord *tekening* in opzoeken, *disegno*, dan blijkt dat een synoniem te zijn van lijn of lijnen.

Het wezenlijke van een tekening zou dus zijn dat hij bestaat uit lijnen. Nu weet ik wel dat in de tekenkunst meer te zien is dan alleen lijnen, maar de lijn als teken en uitdrukkingmiddel is wel altijd heel intiem met het tekenen verbonden geweest. Het verwarrende is alleen dat voor de auteur van dat historische woordenboek lijn niet exact hetzelfde was als wat wij nu aan lijnen zien bijvoorbeeld hier in de tentoonstelling om ons heen.

Die auteur was Filippo Baldinucci, in het Florence van de zeventiende eeuw een invloedrijke, erudiete persoonlijkheid – verzamelaar van tekeningen en manuscripten. Baldinucci was ook de eerste die er voor pleitte om tekeningen net als schilderijen te beschouwen als volwaardige kunstwerken. Dat was nieuw, daar begon het idee van wat we nu autonome tekenkunst noemen.

Wel, onder lijn verstond Baldinucci net als eerder Vasari en Leonardo da Vinci iets heel specifiek, namelijk de begrenzing van de vorm van een figuur – dat wil zeggen van een mens of een paard. Men had er toen een heel duidelijk idee over: lijn was omtrek, contour.

De tekenkunst van nu heeft een andere idee nodig. Je hoeft hier maar even rond te kijken en je ziet een avontuurlijke diversiteit aan lijnen; diepzwarte lijnen, lijnen in kleur, lijnen die kracht suggereren en lijnen die zoeken, lijnen die dwalen ...

Lijn kan ook contour zijn, natuurlijk - omtrek, rand van een veld, kleurgrens, de uiterste grens dus van iets anders. Want lijn op zich bestaat niet, kan niet bestaan. Een lengte zonder breedte kan niet bestaan.

De lijn van de tekenaar is een - teken. Baldinucci legt uit dat met het maken van een teken-ing hetzelfde wordt bedoeld als met het maken van een teken. Teken-ing komt van teken.

Het eigenaardige van een teken is dat het ambivalent is. Als je het over een teken hebt dan gaat het over iets dat zichtbaar is en tegelijk afwezig: een teken is er, je kunt het aanwijzen, maar het wijst op zijn beurt naar iets anders.

Dat andere of afwezige kan bijvoorbeeld een gebeurtenis zijn in de tijd ... zo had Paul Klee het ooit over een punt die begint te bewegen en lijn wordt. Kijken naar een lijn, zei Klee, is als het maken van een reis.

Traject van een reis, uitzetten van een route, peilen van leegte ... lijnen kunnen je meenemen naar het land voorbij de horizon, maar een teken kan ook in omgekeerde richting wijzen, terug in de tijd, terug naar het gebaar waarmee het tot stand kwam. De getekende lijn is dan het spoor van een gebaar.

In de tekenkunst is de afgelopen decennia veel veranderd. Voor de generatie die pakweg vijftig jaar geleden leefde was het nog eenvoudig: tekenen, zo was de overtuiging, heeft een basiselement, en dat is de lijn. Maar tegenwoordig zijn er ook tekenaars die niet in lijnen tekenen, die gebruiken andere tekens. Kleurvlakken, fotofragmenten, ijzerdraad. De kunst van het tekenen maakt in veel opzichten een metamorfose door.

Wat niet verandert, wat tekenaars altijd al met elkaar gemeen hebben, dat is iets van een heel andere orde, namelijk het wonderlijke vermogen om met die lijnen, vlakken, vlekken, vegen, beelden te scheppen die eerder niet bestonden en door niemand anders gemaakt kunnen worden.

Tijdens de mini-residenties die deel uitmaken van deze expositie werken steeds twee tekenaars van verschillende generaties met elkaar samen. Zij delen hun ervaring en hun visie, en de eerste resultaten in woord en beeld worden al zichtbaar. Het is mooi om dit te zien gebeuren: zij zijn als dansers die de dansvloer betreden. Ze naderen elkaar, tasten elkaar af, beantwoorden elkaars bewegingen en laten die samensmelten tot een unieke figuur, waartoe ze zonder de ander, ieder apart, niet waren gekomen. Dat kan dus ook in de tekenkunst!

We zullen hier de komende weken steeds nieuwe werken zien, die elk voortkomen uit een ontmoeting tussen twee kunstenaars. Elk werk is een dans. Dat maakt deze bijzondere tentoonstelling tot een nieuw voorstel over wat tekenkunst kan zijn.

Wim Kranendonk